

БЕЗПЕКА, НАДІЙНІСТЬ ПОТУЖНИХ ГЕНЕРАТОРІВ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПІДВИЩЕННЯ

Г.М. Федоренко¹, докт. техн. наук, Л.Б. Остапчук², канд. техн. наук, Г.О. Дубік³, пров. інж., О.Г. Кенсицький⁴, канд. техн. наук

1–3 – Ін-т електродинаміки НАН України,
пр. Перемоги, 56, Київ-57, 03680, Україна

4 – Ін-т проблем безпеки АЕС НАН України,
вул. Кірова, 36-а, Чорнобиль, 07270, Київська обл., Україна

Розглянуто коефіцієнти, що характеризують кількісну оцінку роботи основного обладнання електростанцій України. Наведено зміни коефіцієнтів використання встановленої потужності та коефіцієнтів аварійності енергоблоків АЕС України в 2003-2010 рр. Бібл. 2, рис. 4, таблиця.

Ключові слова: атомні електростанції, генератори, коефіцієнт готовності, коефіцієнт аварійності.

З метою забезпечення базових навантажень АЕС, а також приєднання енергосистеми України до енергосистем європейських країн актуальними є підвищення надійності та маневреності генеруючого обладнання ТЕС та АЕС, а також модернізація діючого парку генераторів ТЕС, АЕС та ГЕС.

При цьому необхідно враховувати, що режими роботи турбогенераторів АЕС України є маневрові за реактивною потужністю, оскільки недовантажені лінії електропередач генерують значну реактивну потужність, яку треба компенсувати.

Модернізація генераторів має виконуватися з урахуванням вимог та стандартів Європейського Союзу та Росії.

Надійність експлуатації потужних високонавантажених генераторів, як правило, погіршується із введенням нових допоміжних систем та ускладненням конструкції основних вузлів турбо- та гідрогенераторів – статора, ротора, корпусу тощо, що супроводжується виникненням специфічних дефектів цих вузлів, залежно від наявності тієї або іншої системи.

Умовно всі дефекти можна розділити на такі:

- власні дефекти турбогенератора, що не пов'язані з системою охолодження;
- дефекти, пов'язані з наявністю системи водневого охолодження (безпосереднього або непрямого);
- дефекти, пов'язані з наявністю водяного охолодження обмотки статора;
- дефекти, пов'язані з наявністю водяного охолодження обмотки ротора.

Імовірність безвідмовної роботи турбогенератора P_{Σ} дорівнюватиме добутку ймовірностей безвідмовної роботи його складових частин, вузлів і допоміжних систем P_i :

$$P_{\Sigma} = \prod_{i=1}^n P_i. \quad (1)$$

Таким чином, введення кожної нової системи супроводжуватиметься зниженням імовірності безвідмовної роботи генератора в цілому.

Діаграми Парето, наведені нижче, показують внесок кожного чинника на об'єкти аналізу (недовирібок електроенергії, розподіл кількості відмов).

Недовирібок електроенергії через відмови та розподіл кількості відмов у турбогенераторах АЕС типу ТВВ-1000-2УЗ представлено на рис. 1, 2. Розподіл кількості відмов гідрогенераторів Київської ГЕС показано на рис. 3.

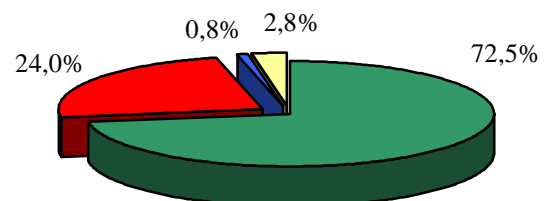
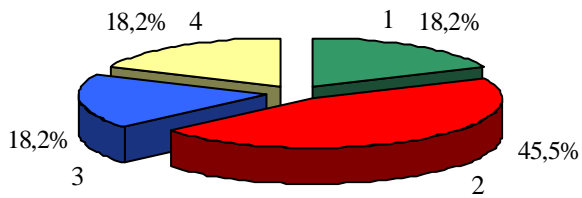
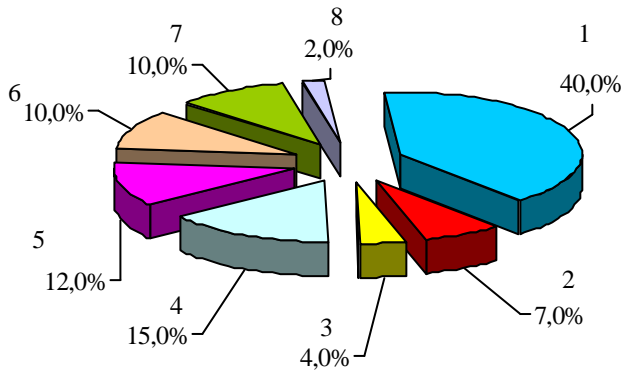

Рис. 1

- 1 Тріщини в порожнистих провідниках стержнів обмотки
- 2 Стирання ізоляції в лобових частинах обмотки
- 3 Витік водню
- 4 Інше

Рис. 2

№	Відмови	Кількість
1	Система охолодження	- 32
2	Ошиновка статора	- 6
3	Кріплення призми статора	- 3
4	Ізоляція обмотки статора	- 12
5	Система збудження	- 10
6	Контактні кільця ротора	- 8
7	Демпферна обмотка ротора	- 8
8	Система захисту	- 2

Рис. 3

питомого навантаження неодмінно призведе до зниження надійності генератора в експлуатації та зростання втрат від позапланових простоїв.

Для кількісної оцінки роботи обладнання використовуються відповідні коефіцієнти, які нормуються ГОСТами 533-2000, 5616-89 з додатками про зміни, що діють на цей час в країні [2]. Коефіцієнт використання встановленої потужності характеризується відношенням фактичного вироблення електроенергії до потенційно можливого:

$$KBVP = \frac{\sum_{i=1}^n W_i^{6л}}{\sum_{i=1}^n N_{вст} \tau_i^k} \cdot 100 \% , \quad (2)$$

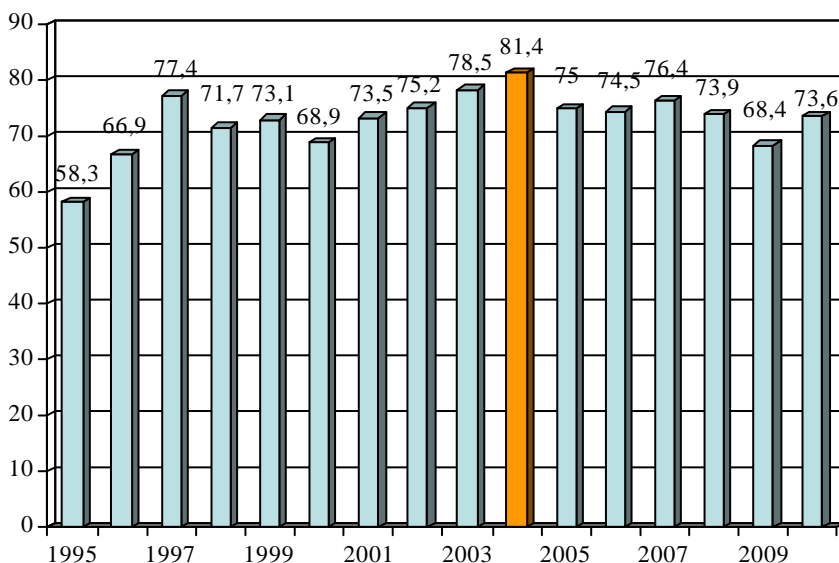

Рис. 4

де $N_{вст}$ і τ_i^k – встановлена потужність блока та календарний час; $W_i^{6л}$ – електроенергія, вироблена блоком.

Коефіцієнт використання встановленої потужності АЕС України за 1995–2010 рр. наведено на рис. 4.

Україна в 2008–2010 рр. у середньому по блоках мала коефіцієнт використання встановленої потужності на АЕС 69...74 %, світ у цілому вже в 1995–2000 рр. мав KBVP 75...76 %, Південна

Корея – 88...90 %, США – 97...90 %.

Коефіцієнт готовності характеризує придатність об'єкта до використання за призначенням у будь-який час за винятком запланованих періодів, коли його використання не передбачено. Він визначається як відношення напрацювання за даний період до суми напрацювання і часу відновлення після відмов за цей же період і може бути представлений у вигляді

$$K_r = \frac{T_{\text{від}}}{T_{\text{від}} + T_{\text{в}}} \cdot 100 \% , \quad (3)$$

де $T_{\text{від}}$ і $T_{\text{в}}$ – наробіток на відмову та середній час відновлення.

Коефіцієнт оперативної готовності визначиться за такою залежністю:

$$K_{\text{о.г}} = \sum_{i=1}^n (\tau_i^{\text{роб}} + \tau_i^{\text{рез}} + \tau_i^{\text{н.пр}}) / \sum_{i=1}^n \tau_i^{\text{к}} \cdot 100\% . \quad (4)$$

За аналогією можна визначити коефіцієнти планового простою $K_{\text{п.пр}}$ та робочого часу $K_{\text{роб}}$:

$$K_{\text{п.пр.}} = \sum_{i=1}^n (\tau_i^{\text{к.р}} + \tau_i^{\text{с.р}} + \tau_i^{\text{п.р}} + \tau_i^{\text{рез}} + \tau_i^{\text{п.п.р}}) / \sum_{i=1}^n \tau_i^{\text{к}} ; \quad (5)$$

$$K_{\text{роб}} = \sum_{i=1}^n \tau_i^{\text{роб}} / \sum_{i=1}^n \tau_i^{\text{к}} , \quad (6)$$

де $\tau_i^{\text{к.р}}$, $\tau_i^{\text{с.р}}$, $\tau_i^{\text{п.р}}$, $\tau_i^{\text{н.пр}}$, $\tau_i^{\text{п.п.р}}$, $\tau_i^{\text{рез}}$ – тривалість відповідно капітальних, середніх, поточних ремонтів, непланових та інших простоїв, а також простоїв у резерві.

Як комплексний показник ефективності управління надійністю обладнання краще прийняти коефіцієнт аварійності, що визначається таким чином: $K_A = 1 - K_r$. Це пов'язано з тим, що чутливість K_A значно більша, ніж чутливість K_r . Коефіцієнти аварійності енергоблоків АЕС України 2003-2010 рр. наведено в таблиці.

Енергоблок	Коефіцієнт аварійності, в.о.								Середній за сім років
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
РАЕС-3	0	0,009	0,015	0	0,006	0	0	0	0,004
ХАЕС-1	0,002	0,009	0	0	0	0	0	0	0,002
ПУАЕС-3	0,045	0	0	0,364	0,046	0,05	0	0,003	0,063
РАЕС-4	-	0	0,067	0	0	0	0	0	0,013
ХАЕС-2	-	0	0	0	0	0,335	0	0,137	0,067
Середній по НАЕК	0,016	0,004	0,016	0,073	0,011	0,073	0	0,028	0,029

Відповідно до ДСТУ ГОСТ 533-2000 коефіцієнт готовності K_r турбогенераторів потужністю блока понад 350 МВт має складати не менше 0,995, відповідно коефіцієнт аварійності – 0,005.

Для розрахунку показників надійності й аварійності турбогенераторів необхідно мати дані щодо тривалості планових простоїв енергоблока (планово-попереджувальні ремонти, обслуговування тощо). При розрахунках коефіцієнтів аварійності турбогенераторів типу ТВВ-1000-2У3 середня тривалість планово-попереджувальних ремонтів (капітальних і середніх, за даними НАЕК “Енергоатом”) кожного енергоблока прийнята в 81,5 доби (1956 год) на рік.

У 2009 р. відмов турбогенераторів ТВВ-1000-2 не було.

У 2010 р. (до листопада) було зафіксовано дві відмови: на ХАЕС-2 (недовиробіток склав 949,332 млн. кВт·год) та ПУАЕС-3 (недовиробіток склав 25,1 млн. кВт·год).

30.03.2010 на ХАЕС-2 виникло замикання на “землю” фази “В” обмотки статора генератора ТВВ-1000-2МУ3 в результаті пробую корпусної ізоляції верхнього стержня фази «В», вкладеного в паз № 37.

Пробій корпусної ізоляції виник через стирання верхньої частини корпусної ізоляції стержня № 37 з боку турбіни.

З наведених у роботі [1] даних видно, що для турбогенераторів потужністю 50...1000 МВт перехід від водневого непрямого до водневого безпосереднього охолодження ротора призводить до зниження ймовірності безвідмовної роботи машини в цілому P_{Σ} з 0,74...0,87 до 0,62...0,66.

Вплив переходу до водяного охолодження обмотки статора при водневому безпосередньому охолодженні ротора для турбогенераторів потужністю 150...300 МВт можна оцінити, якщо порівняти ймовірності безвідмовної роботи комплексу «статор – ротор». При відсутності водяного охолодження обмотки статора ця величина складає 0,88...0,97 і при наявності водяного охолодження знижується до 0,78...0,86.

Аналіз надійності турбогенераторів діапазону потужностей від 200 до 1000 МВт свідчить, що найменший коефіцієнт аварійності K_A (коефіцієнт вимушеного простою – $K_A = 1 - K_T$) мають турбогенератори потужністю 200...300 МВт з водневим охолодженням (0,2...0,3 %). Для турбогенераторів потужністю 200...500 МВт із воднево-водяним охолодженням статора й водневим охолодженням ротора цей показник зростає до 0,5 % і вище, а для турбогенераторів із застосуванням водяного охолодження ротора він досягає 1...2 %, що перевищує граничні норми ГОСТ 533-2000 (0,5 %).

Таким чином, ускладнення конструкції турбогенератора і впровадження нових допоміжних систем для інтенсифікації охолодження зі зростанням одиничної потужності призводить до зниження надійності турбогенератора.

При вирішенні задач підвищення надійності і навантажувальної здатності турбогенераторів АЕС необхідно враховувати, що турбогенератори типу ТВВ-1000-2У3 спроектовані та виготовлені в габаритах генераторів потужністю 800 МВт. Це призвело до суттєвого зменшення коефіцієнтів запасу з цілого ряду параметрів, у т.ч. коефіцієнтів запасу міцності деталей, для деяких з них запас міцності став мінімальним, що обумовило відносно низькі показники надійності й призвело до особливої чутливості надійності до роботи їх у режимах, відмінних від номінальних (динамічні режими, режими при підвищених струмах і напругах статора і т.ін.). Так, аналіз вібраційного стану турбогенераторів ТВВ-1000-2У3 (після модернізації за технологією ALSTOM – ТВВ-1000-2МУ3) енергоблоків АЕС України, а особливо їх з'єднувальних шин, як найбільш ненадійного елемента обмотки статора, свідчить, що рівень вібрації останніх при підвищенні навантаження від 0 до рівня 750...800 МВт залишається на припустимому рівні (80 мкм). Подальше ж підвищення навантаження призводить до різкого підвищення рівнів вібрації, які для окремих шин досягають 175, 235, а іноді й 350 мкм (березень 2007 р., ТГ-3 ПУАЕС). Саме ці явища є причиною пошкодження обмотки турбогенераторів при експлуатації.

Таким чином, надійність електротехнічного обладнання обумовлюють:

- конструктивні рішення, що підпорядковані функціональному призначенню і принципу дії;
- режим і характер використання протягом терміну служби видів навантаження, умов безпеки і захисту;
- вид, характер перетікання і наслідки відмови, інші фактори в проявленні властивостей безвідмовності та довговічності;
- ремонтпридатність, можливі види та засоби ремонту;
- серійність деталей;
- придатність для експериментів та випробувань при умовах, наближених до реальних;
- придатність для неруйнівного контролю та діагностики.

Експлуатаційна надійність устаткування характеризується:

- середнім навантаженням;
- коефіцієнтом готовності устаткування;
- коефіцієнтом використання встановленої потужності;

- тривалістю ремонтів та іншими факторами.

Шляхами підвищення надійності, безпеки та ефективності роботи енергоблоків електростанцій України можуть бути :

- оптимізація режимів експлуатації;
- впровадження інтелектуалізованих систем контролю, діагностики та моніторингу їхнього експлуатаційного стану;
- обслуговування та ремонт обладнання за його фактичним станом;
- перемаркування турбогенераторів на меншу номінальну потужність;
- впровадження нових ефективних матеріалів і технологій.

1. Степанов В.С., Степанова Т.Б. Система показателей для оценки эффективности использования энергии // Пром. энергетика. – 2000. – № 1. – С. 2–5.
2. Азбукин Ю.И., Аврух В.Ю. Модернизация турбогенераторов. – М.: Энергия, 1980. – 232 с.

УДК 621.313.332

Г.М. Федоренко¹, докт. техн. наук, **Л.Б. Остапчук²**, канд. техн. наук, **Г.А. Дубик³**, вед. инж., **О.Г. Кенсицкий⁴**, канд. техн. наук

1–3 – Ин-т электродинамики НАН Украины,

пр. Победы, 56, Киев-57, 03680, Украина

4 – Ин-т проблем безопасности АЭС НАН Украины,

ул. Кирова, 36-а, Чернобыль, 07270, Киевская обл., Украина

Безопасность, надежность мощных генераторов и пути их повышения

Рассмотрены коэффициенты, которые характеризуют количественную оценку работы основного оборудования электростанций Украины. Приведены изменения коэффициентов использования установленной мощности и коэффициентов аварийности энергоблоков АЭС Украины в 2003-2010 гг. Библ. 2, рис. 4, таблица.

Ключевые слова: атомные электростанции, генераторы, коэффициент готовности, коэффициент аварийности.

G.M. Fedorenko¹, L.B. Ostapchuk², G.A. Dubik³, O.G. Kensitsky⁴

1–3 – Institute of Electrodynamics National Academy of Sciences of Ukraine,

Peremohy, 56, Kiev-57, 03680, Ukraine

4 – Institute of Problem Safety AES,

Kirova st., 36,a, Chornobyl, 07270, Kyivskiy region, Ukraine

Safety, reliability of powerful generators and ways of their increase

The coefficients have been considered that define the quantitative estimate of the main equipment of Ukrainian power stations. The changes in capacity coefficients and contingency coefficients in 2003-2010 for Ukrainian nuclear power stations are given. References 2, figures 4, table.

Key words: nuclear power stations, generators, availability coefficients, contingency coefficients.

Надійшла 11.05.2011

Received 11.05.2011